

Drie kanten van Zuid-Afrika

• vrijdag 05 maart 2010

van familieroman tot lyriek

Hoe ga je de brutalisering te lijf? Met kleine, lyrische gedichten, meent Marlene Van Niekerk. De sneeuwslder vond samen met twee andere Zuid-Afrikaanse boeken, Sluimerstand en Tsitsikamma de weg naar de Nederlandstalige lezer.

John Wraith ontwaakt op een ochtend uit een wekenlange coma na een auto-ongeval en beseft dat zijn vrouw en dochtertje, die ook in de auto zaten, zijn omgekomen. Na zijn ziekenhuisverblijf trekt hij zich terug in het vakantiehuis van zijn zus op de grens van de West- en de Oost-Kaap, niet zo ver van het Tsitsikamma natuurreservaat. In het kustplaatsje waar John verblijft, ontmoet hij andere gekwetste zielen zoals Roelf, een man die ook zijn vrouw verloren heeft, maar dan bij een brutale overval, en Jackie, de dochter van Roelf, die bij dezelfde overval werd verkracht. De twee 'slachtoffers' vinden vreemd genoeg geen troost bij mekaar, hun ontmoeting lokt in tegendeel emotionele en confronterende scènes uit. Vooral de toenadering tussen John en Jackie, en hun geheime relatie, geven het verhaal een broeierige sfeer. Alistair Morgan, een auteur die tot nu toe enkel bekend was van zijn kortverhalen schreef met *Sluimerstand* een ruwe roman waarin pijn en emotie ongefilterd op de lezer worden losgelaten

Familieportret

Een heel ander en klassieker verhaal vertelt Erika Murray-Theron over een familiebijeenkomst voor de kerstdagen. De roman, *Tsitsikamma*, komt traag op gang, met uitgebreide introducties van verschillende personages die één voor één aankomen bij het strandhuis van het hoofdpersonage Gerhardt. Zo ontstaat geleidelijk een portret van een familie met zijn geschiedenis, onderlinge spanningen en verzwegen geheimen.

De oorspronkelijke Afrikaanse titel, *Tapisserie met klein diere*, betekent 'wandtapijt met kleine dieren' en verwijst naar de passie van de kunstzinnige Dorothea, de tante van Gerhardt, die wandtapijten ontwerpt en vervaardigt. Het stilleven van de tapijten en de beelden die ze gebruikt, vormen een metafoor voor wat zich in deze familiechroniek afspeelt. Dorothea verwijst bijvoorbeeld naar 'Homage to Katla', een doek of een kleed van de Deense Margrethe Agger dat de uitbarsting van een vulkaan voorstelt. Ook in het boek zelf zal de opgebouwde spanning van de bijeenkomst en de onthulling van het 'familiegeheim' leiden tot een uitbarsting, gevolgd door de noodzakelijke loutering en verzoening.

Het verhaal van Murray-Theron speelt zich net als *Sluimerstand* af in de omgeving van Tsitsikamma, een regio in de Oost-Kaap die bekend staat om zijn natuurpracht. De poëzie van de natuur en de lyrische beschrijvingen van het kustgebied behoren onmiskenbaar tot de charmes van dit boek.

Sociaal-realistisch

Marlene van Niekerk, die we kennen van succesvolle romans als *Agaat* en *Triomf*, schreef met *De sneeuwslayer* een bijzondere roman die een bundeling is van vier verhalen. Van Niekerk heeft doorgaans veel oog voor de Zuid-Afrikaanse werkelijkheid waaronder de trauma's van de apartheidperiode en de complexe verhoudingen tussen blank en zwart, maar in *De sneeuwslayer* ligt dat anders. De verhalen, die worden voorgesteld als lezingen voor een publiek, zijn een literair-filosofische oefening over de literatuur of de fictie.

De verhalen zijn best boeiend, maar het is moeilijk om weer te geven wat er precies gebeurt. Bovendien verwijzen ze naar elkaar, zodat ze in elkaar lijken over te lopen zonder dat er een lijn of plotontwikkeling te ontwarren valt. De rode draad is de rol van de literatuur of, in een breder perspectief, die van de kunst.

De vraag rijst waarom Marlene van Niekerk na haar meer sociaal-realistische romans nu een andere, meer esthetische weg uitgaat. In het weekblad van de universiteit van Leiden licht ze een tip van de sluier op: 'In zo'n land (Zuid-Afrika) denk ik eerlijk gezegd dat er een andere soort subversie nodig is dan de reguliere realistische roman waarin je kritiek levert op een systeem. Dat bestaat uit heel kleine, goed gemaakte lyrische gedichten schrijven. Het gaat vaak zo: om te kunnen overleven in tijden van grote maatschappelijke omwenteling en onuitstaanbare brutalisering trekt de kunst zich terug in een winterslaap van lyriek.'

Slepende tong

Die 'winterslaap van de lyriek' is *De sneeuwslayer* geworden. Het lot van de schrijver in een land dat steeds verder wegglijdt in een golf van geweld wordt in een van de lezingen zo geformuleerd: 'Fictie, vervolgde hij, en zijn tong sleepte zwaarder dan gewoonlijk, fictie biedt ons geen troost meer. De verschrikkingen in ons vaderland ontnemen de verhalende verbeelding haar wil, haar wilskracht. Er valt niets meer te verzinnen. Het Brutalisme kunnen we daarom beter aanhangen, feitenverzamelaars worden, geen verhalenvertellers meer, liever archivariissen van de onvoorstelbare brutaliteiten in ons land...'

In Zuid-Afrika blijft ook in de postapartheidperiode de vraag naar de rol van de schrijver van wezenlijk belang. Hoe reageert een auteur als hij wordt geconfronteerd met blind geweld en morele normvervaging? Hij kan het land verlaten, zoals J.M. Coetzee gedaan heeft; hij kan het geweld expliciteren in een vorm van 'brutalisme', zoals bij Alistair Morgan het geval is; of hij kan, zoals Van Niekerk doet, de betekenis van het vertellen en de rol van de schrijver zelf aan de orde stellen. Het resultaat is in elk geval nooit vrijblijvend en levert boeiende literatuur op.

ERIKA MURRAY-THERON

Tsitsikamma.

Vertaald door Riet de Jong-Goossens, Ailantus, 220 blz., 18,95 .

ALISTAIR MORGAN

Sluimerstand.

Vertaald door Caecile de Hoog, Ambo/Anthos, 208 blz., 19,95 .

MARLENE VAN NIEKERK

De sneeuwslaper.

Vertaald door Riet de Jong-Goossens, Querido, 161 blz., 14,95 .

Ludo Teeuwen